

членів речення: *A dimple in the chin, a devil within* [4, 230], а також інверсією: *Happy is the bride the sun shines on, and the corpse the rain rains on* [4, 158].

Подібно до інших етносів, англійці приділяють особливу увагу снам та їх трактуванням, тому окремо можна виділити групу вірувань та застережень, які пов'язані зі змістом снів та їх типів. Наприклад, звертається увага на те, що те, що приходить до нас у снах, є протилежним до реальності або ж взагалі не відповідає дійсності: *Dreams of a funeral and you hear of a marriage* [4, 221], *After of a wedding comes a corps* [4, 221], *Dreams go by contraries* [4, 221], *Dreams are lies* [4, 221], *To believe in one's dreams is to spend all one's life asleep* [4, 221]. Проте існують певні застереження щодо того, коли можна розповідати сни, а коли не варто, оскільки від цього залежить їхнє здійснення: *Friday night's dream on the Saturday told, is sure to come true be it never so old* [4, 221], *Morning dreams come true* [4, 221]. Не дивлячись на те, що побутує думка про неправдивість снів, усе ж вони часто трактуються як спосіб компенсації того, що не існує, чого бракує у реальному світі: *In dreams and in love nothing is impossible* [4, 221], *A dream grants what one covets when awake* [4, 221], *God creates dreams* [4, 221]. Крім того, вказується на взаємозв'язок реального світу зі снами, які досить часто віддзеркалюють щоденні переживання чи клопоти: *When troubles few, dreams are few* [4, 221].

Висновки. Здійснений аналіз вірувань, прикмет та забобонів засвідчує про те, що під час передбачення майбутнього, застереження чи запобігання певним подіям або невдачам, а також для сприяння чомусь позитивному або успішному в житті етнічної спільноти чи окремого індивідуума, важливу роль відіграють визначні дати, числа, кольори, дні тижня. Частина пересторог і прислів'їв має релігійну основу, інші – пов'язані з історичним досвідом людей, особливостями організації побуту, традиціями та звичаями.

Основна кількість аналізованих застережень, прикмет та приказок має чітко окреслену англійську етнічну належність, проте існують і такі, що мають антонімічне значення в інших національних культурах, або ж належать до категорії інтернаціональних.

Список використаної літератури

1. Українські традиції і звичаї / авт.-упоряд. : В. С. Складенко, А. С. Шуклінова, В. В. Сядро. – Х. : Фоліо, 2007. – 318 с.
2. Воропай О. Звичаї нашого народу : етнографічний нарис / О. Воропай. – К. : Мале вид. п-во «Оберіг», 1991. – Т. II. – 442 с.
3. Hadfield J. *Advanced Communication Games* / Jill Hadfield. – London : Nelson ELT, 1995. – 105 p.
4. Fergusson R. *The Penguin Dictionary of Proverbs* / R. Fergusson. – London : Allen Lane, 1983. – 331 p.
5. *Longman Dictionary of Contemporary English*. – Pearson Education Ltd, 2003. – 1949 p.
6. *Superstitions // English Learner's Digest*. – 2005. – № 4. – 10 p.

Статтю подано до редколегії
15.03.2012 р.

УДК 81'373.4

Н. В. Романова – кандидат філологічних наук, доцент,
докторант Київського національного лінгвістичного
університету

Семантика емотивних прикметників німецької мови XVIII століття (на матеріалі трагедії «Фауст» Й. В. фон Гете)

*Роботу виконано на кафедрі німецької філології
КНЛУ*

Статтю присвячено питанням семантики емотивної лексики, зокрема прикметників німецької мови XVIII століття. Висвітлено основні аспекти порушеної проблеми щодо емотивного змісту.

Ключові слова: фундаментальна емоція, прикметник, емотивні прикметники, семантика.

Романова Н. В. Семантика емотивних прилагательных немецкого языка XVIII века (на материале трагедии «Фауст» Й. В. фон Гёте). Стаття посвящається вопросам семантики емотивної лексики, в частности прилагательных немецкого языка XVIII века. Освещаются основные аспекты затронутой проблемы относительно емотивного содержания.

Ключевые слова: фундаментальная эмоция, прилагательное, эмотивные прилагательные, семантика.

Romanova N. V. Semantics of Emotive Adjectives German XVIII Century (Based on the Tragedy of «Faust» J. W. von Goethe). The article focuses on the semantics of emotive language, in particular adjectives German eighteenth century. Highlight important aspects of the problem concerned at the level of emotive content.

Key words: fundamental emotion, adjective, emotive adjectives, semantics.

Постановка наукової проблеми та її значення. Питання семантики емотивної лексики кожного періоду розвитку німецької літературної мови – це передусім питання про характер її наслідувальних зв'язків із попередніми культурно-історичними епохами. Що ж до Нового віку – епохи, котра охоплює декілька періодів, кожен із яких демонструє культурну своєрідність, то виявлення таких зв'язків ускладнює розмаїття нюансів у розумінні, сприйнятті, ставленні до феномену емоцій у різні періоди цієї епохи загалом і класицизму зокрема.

Дослідники витлумачують поняття *класицизм* вузько й широко. Вузьке розуміння передбачає перехід від синкретичного словесного поетичного образу до аналітичного, у межах якого виділяються не тільки відношення між об'єктами, а й відносини між суб'єктом і об'єктом дійсності [1, 44]. У широкому розумінні природа класицизму може бути охарактеризована певним ступенем єдності результатів творчості й особистісного генія її творців [7, 173]. Звісно, рівень прояву цього взаємозв'язку є мірою природних і розвинених здібностей поета, його вміння креативно вести діалог зі світом, художньо й інноваційно відображати життя. Інакше кажучи, – головною фігурою, творцем стає поет, а не стиль чи літературний жанр. Доречно зазначити й те, що стиль утрачає статус нормативності та стає індивідуальним, що, власне, й протиставляється нормі. Більше того, сама мова поезії стає індивідуальною, деканонізованою, набуває рис розмовної, перехрещується навіть із просторіччям. Вона виступає художньою інформацією і є єдиним засобом визначення *що, як і навіщо* повідомляє автор читачеві: *Der Schmerz wird neu, es wiederholt die Klage / Des Lebens labyrinthisch irren Lauf / Und nennt die Guten, die, um schöne Stunden / Vom Glück getäuscht, vor mir hinweggeschwunden* [8, 19]. У наведеному прикладі порушено проблему оновлення почуттів, які трактуються крізь призму емоційних станів *горя* і *радості* в якісному, кількісному, аксіологічному, сутнісному, потенційному аспектах. Ідея оновлення дає Гете можливість унести в систему емоційної сфери особистості категорійну оцінку як кваліфікацію предмета переживань. Граматично значення ознак, властивостей, відношень позначають прикметники. **Емотивні прикметники** слугують для позначення виявлених відтінків понять емоцій. Відтворюючи семантику емотивних прикметників у мові трагедії «Фауст» Й. В. фон Гете, ми долучаємося до головної емоційно-психічної проблеми – функції емоцій. Усе це засвідчує *актуальність теми* статті.

Мета дослідження – виявити нові грані характеристик об'єктів, явищ, подій, зв'язків об'єктивної дійсності за допомогою емотивних прикметників.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Уже сама назва «Фауста» Гете символічна: *Faust* – «1. *gebalte Hand*; 2. *die Faust (1) als Drohung*» [10, 342]; «*die geschlossene Hand*» [9, 375]. Рука – це найбільш емоційний зовнішній орган людини. Так, «Енциклопедія жестів італійців» містить 60 світлин основних рухів руки. Східну традицію ритуальної мови жестів – мудру – використовують у танцях і театральних виставах. Скажімо, Абхая-мудра (*abhaya* «без страху») означає захист, мир, доброзичливість, розсіювання страху. Ця мудра в Таїланді й Лаосі часто асоціюється з «Буддою, що йде». Оскільки одна рука уособлює силу, то багаторукість індійських божеств символізує їхні весилля і гіперактивність [6, 186–187]. Крім того, рука може розмовляти (мова жестів глухонімих), читати (дотичний шриффт Брайля), писати, співати (хірологія). Чого вона тільки не вміє?!

У германських мовах лексема «рука» (**hand-*) семантично й етимологічно пов'язана з поняттям *людина, чоловік / жінка* [5, 77]. Отож, глибинна семантика зображуваного об'єкта – Фауста – має емоційно-психологічну, фізичну й дійову характеристики. У тлумаченні відношення цих характеристик Гете виявляє об'єктивну тенденцію до ідеалістичного матеріалізму: примат духовних, психічних (емоційних) процесів над тілесними, перевага детерміністичного мислення над індетерміністичним. І

структура, і зміст образу Фауста є настільки новими й самобутніми, що він надихав самого поета та наступні покоління художників слова на пошуки психологічної суті людського існування. Відтак Гете започаткував у царині німецької літератури нову ідею – *світ у людині*. Новий погляд на проблему людини та світу відображає індивідуальний стиль автора. Узагальнено, що в «Я-концепції» Фауста протиставляються емоційне й раціональне. При цьому фоном слугує духовне й моральне, яке, своєю чергою, диференціюється на мирське та божественне. Фактично йдеться про *цілісність* людини та світу, в якому вона живе й діє. Ця цілісність уключає в себе *різнорідність* емоційних станів – сум людини (*trüben Blick*) і *радість* буття (*die Bilder froher Tage*); *інтенсивність* прояву останніх у людській природі – сум постає як депресія (*melancholsche Nahrung*), *радість* – як горе (*das tiefe, schmerzvolle Glück*); *однорідність* емоційних станів індивіда, чії форми енергетично варіюють: від пучка (*Strauß*) до потоку (*Schwalle*). Ідеться про *српах* людини, який «локалізується» і «транспортується» із серця чи ротової порожнини (*des Herzens grimmen Strauß; in grimmigem Schwalle des Aufrufers*); *інтенсивність однорідних* емоційних станів, зокрема *радості*, котрий можна охарактеризувати як безумовне щастя (*Glücklich, wer uns frisch entdeckt!* [8, 185]), обумовлене щастя (*Frische Lust und heitre Lieder, / Holt ich selbst sie doch herbei* [8, 189]) й щастя-змагання (*Fort, ihr lächerlichen Lacher!* [8, 194]). Психологи тлумачать останній рівень щастя як «радість, яку людина переживає, конкуруючи з іншими людьми» [4, 11]. Із цього погляду, активатором основних ознак *радості* т. зв. третього або найвищого рівня щастя (*Glücklich*) є прийняття людиною своєї недосконалості; джерелом другого, медіального, рівня щастя (*heitre*) виступає мінливість ситуацій у соціумі; перший, або найнижчий рівень щастя (*lächerlichen*), співвідноситься з уявною небезпекою. Тут активатором є когнітивні процеси. Гете пов'язує найнижчий рівень щастя з людиною як соціальною та психологічною істотою на концептуальному рівні (*FURCHT*). Звідси впливає його логічний висновок про наявність емоційних патернів: *Zwei der größten Menschenfeinde, / Furcht und Hoffnung, angekettet* [8, 195]. Більше того, поет указує на міру шкідливості зв'язку фундаментальної емоції *српаху* (*Furcht*) і соціальної емоції *радості* (*Hoffnung*), що в наведеному прикладі позначається як *Menschenfeinde* й виражається препозиційно кількісним числівником *Zwei* та суперлативною прикметниковою словоформою *größten*.

Кваліфікуючи емоцію *српаху* як фундаментальну, ми спираємося на теорію диференціальних емоцій К. Е. Зарда [2]. Із погляду цієї теорії, фундаментальна емоція (далі – ФЕ) має «власний механізм виникнення (специфічний внутрішньо детермінований нервовий субстрат), виражається зовні особливими мімічними чи нервово-мімічними засобами і є особливим суб'єктивним переживанням (тобто має феноменологічну якість)» [3, 124].

Виокремлюють десять ФЕ: п'ять позитивних і п'ять негативних. Така класифікація ФЕ ґрунтується на критеріях модальності переживання та функції впливу ФЕ на організм. Не заглиблюючись у подальший аналіз специфіки кожної з виділених автором теорії ФЕ, проілюструємо їхній інвентарний список, щоб простежити діалектику значущих ознак емоційних явищ у мові аналізованого твору.

До групи позитивних ФЕ належать: 1) інтерес, 2) радість, 3) подив, 4) сором, 5) провина.

Групу негативних ФЕ представляють: 1) горе, 2) гнів, 3) відроза, 4) презирство, 5) страх. Попередньо зауважимо, що в Гете ФЕ вихідного списку відображено не повною мірою – дев'ять із десяти. Ми не зареєстрували основні риси емоції *зневаги*, що цілком зрозуміло: з етичного й морального погляду – людина прекрасна й добра. Як можна її зневажати?!

Зупинімося спочатку на номінаціях ознак і властивостей *позитивних ФЕ*.

Ознаки та властивості емоції *інтересу* маніфестовано двома лексемами: *aufmerksam, neugierig*; емоції *радості* – 14 лексемами: *froh, überlustig, glücklich, beglückt, lustig, heiter, lächerlich, lustfein, lebenslustig, seeisch-heiter, fröhlich, freudumgeben, ehrfurchtvoll, heiterst*; емоції *подиву* – двома лексемами: *bewundert, staunend*; емоції *сорому* – трьома лексемами: *schamrot, schamlos, unverschämt*; емоції *провини* – трьома лексемами: *unschuldig, schuldig, schuldigster*. Навіть поверховий огляд показує, що серед наведених емоцій домінантною є емоція *радості*. Домінування саме цієї емоції, на нашу думку, демонструє віру поета в природну доброту людини.

Обсяг статті спричинює аналіз семантики лише найчастотніших позначень ознак і властивостей емоцій. Для зручності аналізу іменники, що вживаються з емотивними прикметниками, було поділено на два кластери: 1) «Людина» і 2) «Світ».

У межах першого кластера – «Людина» – виділяються сім семантичних підкласів: 1.1 «Носій ознак радості», як, наприклад: *o glücklich, wer von seinen Gaben; beglückt, wer Treue rein; o glücklich der, den Ihr belehrt! und niemals werd ich wieder froh; Glücklich, wer uns frisch entdeckt! Fort, ihr*

lächerlichen Lacher! froh und lebenslustig; uns Glücklichen; Munde der Glücklichen; einen heitern Blick, Ihr glücklichen Augen, Glückliche!; 1.2 «Спільнота», як, наприклад: *in lustige Gesellschaft bringen; frohen Gäste; fröhliche Bewohner*; 1.3 «Продукт інтелекту», як, наприклад: *eine frohere Mär; unter lustigen Gewinden; heitre Lieder*; 1.4 «Поведінка», як, наприклад: *überlustiger Gesell; heitern Sünden; lustfeine Dirnen; statt ehrfurchtsvollem Willkomm*; 1.5 «Святкування», як, наприклад: *seeisch-heitern Feste; des Gesanges freudumgebnen Pfad*; 1.6 «Якість життєвого шляху», як, наприклад: *Du flüchtestest ins heiterste Geschick!* [8, 323], *Die Wirkung frohen Tuns erfahren?* [8, 359]; 1.7 «Види комунікації», як, наприклад: *frohe Botschaft*. Тут і далі інвентаризація семантичних підкласів взаємопов'язана сюжетною лінією тексту. Аналіз показує, що одним із головних підкласів аналізованого кластера є підклас «Носій ознак радості». Формально носієм ознак радості може бути і сама людина, і частини її тіла, зокрема очі та зіниці очей (погляд). Це ще раз підтверджує зв'язок емоційного, когнітивного й фізичного.

Другий кластер – «Світ» – містить усього три семантичні підкласи: 2.1 «Час», як, наприклад: *am frohen Tag; mit Anklang froher Zeit; glückliche Zeiten; in heiteren Tagen; ein froh Verweilen; nicht ein heiterer Tag? zur frohen Stunden*; 2.2 «Тваринний світ», як, наприклад: *wie glücklich würde sich der Affe*; 2.3 «Простір», як, наприклад: *am lustigen Orte; des Lebens lustigem Sitze*. Домінування підкласу «Час» засвідчує, що категорія радості підлягає контролю з боку часу. Час регулює емоційну енергію (*Stunden, Tag, Tagen, Zeit, Zeiten*), тому стає одиницею виміру емоційного стану, процесів *radosti*. Гадаємо, час може і обмежувати емоційні явища в рамках декількох годин (*Stunden*), дня (*Tag*) чи тижнів (*Tagen*), і знімати ці обмеження (*Zeit*), робити їх безмежними (*Zeiten*) згідно з емоційними програмами індивіда.

Стосовно ознак і властивостей *негативних ФЕ*, то їх позначення в трагедії «Фауст» становить нерівномірне лексико-семантичне утворення. Так, ознаки та властивості емоції *горя* виражаються 19 лексемами: *trüben, melancholisch, schmerzvoll, trübselig, kümmerlich, schmerzlich, armselig, traurig, unglücklich, unglückselig, kümmerlichst, sehnsuchtsvoll, kummervoll, Arme, leidig, trübe, unglückseligst, unerfreulich, unselig*; емоції *зніву* – дев'ятьма лексемами: *spöttisch, grimmig, grim, wütend, grämlich, sturmerregt, Plutonisch-grimmig, grausam-blutig, wild*; емоції *відрази* – трьома лексемами: *abscheulich, ekel, greuelvoll*; емоції *страху* – 12 лексемами: *schrecklich, furchtsam, furchtbar, fürchterlich, greulich, graus, ängstlich, häßlich-grausenhaf, beängstet, angstumschlungen, gräßlich, ängstlich-labyrinthisch*. Заслуговує на увагу той факт, що серед ознак і властивостей негативних ФЕ домінують ознаки та властивості емоції *горя*. Не слід бентежитися, що ідеальна людина в Гете перетворюється на стражденню. Емоція *горя*, як слушно зауважують психологи, «зумовлена комплексом причин, пов'язаних із *непоправними* життєвими *втратами*» [3, 125] (виділено автором. – Н. Р.). Тут логічно постає запитання: що ж саме могло спричинювати горе в епоху класицизму? Проаналізуємо «докази», які наводять Гете для відповіді на поставлене запитання. Звернімося знову до ідеї кластерного угруповання ознак і властивостей ФЕ.

Перший кластер – «Людина» – формується завдяки восьми семантичних підкласам: 1.1 «Форми сенсорики», як, наприклад: *trüben Blick; schmerzlichem Gebiß; dem schmerzlichsten Genuß*; 1.2 «Харчування», як, наприклад: *melancholische Nahrung*; 1.3 «Міжособистісні стосунки», як, наприклад: *trübselger Freund; aus dem schrecklichen Gewühl; die kümmerlichen Flammen; armselger Faust*; 1.4 «Події, дії», як, наприклад: *die traurige Geschichte; trauriges Mißgeschick; kummervolle Wechselnot*; 1.5 «Частини тіла людини», як, наприклад: *in kümmerlicher Hand*; 1.6 «Обмеження руху», як, наприклад: *kümmerliche Schranke*; 1.7 «Носій ознак біологічних емоцій», як, наприклад: *sehnsuchtsvolle Hungerleider*; 1.8 «Продукт інтелекту», як, наприклад: *das leidige Bild; trübe Frage*. Отож, домінантним семантичним підкласом є підклас 1.3 «Міжособистісні стосунки». Цим підтверджується вже зазначена ідея «світ у людині». Оскільки людина діє згідно з власними потребами, інтересами, цілями, керується неусвідомленими мотивами самоствердження, суперництва, то міжособистісна взаємодія може набувати деструктивного забарвлення. Супутником такої взаємодії є агресія (мстивість, ворожість, хамство, заздрощі, погрози тощо), особистісні риси характеру людини (хитрість, упередженість, стереотип мислення, брехливість, цинізм тощо). Усе це тримає співрозмовника напруженим й активізує в нього різні способи психологічного захисту, у т. ч. й емоцію *горе*. Якщо процес взаємодії відбувається не в бажаному напрямі, то між людьми, які спілкуються, можуть виникнути не лише часткові суперечки, а й антагонізм позицій. Тоді стосунки ускладнюються до такої міри, що може виникнути міжособистісний конфлікт, який призводить до зміни системи стосунків і цінностей. Психологічна ціна конфлікту, зазвичай, – розмаїття негативних емоцій, стресів, переживань, розчарувань, утрат. Утрати є головною причиною *горя* [3, 125].

Усередині другого кластера – «Світ» – простежується лише один семантичний підклас: 2.1 «Час», як, наприклад: *unglückselge Nacht*. Той факт, що виміром емоції *gory* є найтемніший відтинок доби – ніч (*Nacht*), не випадковість. Ніч уважається сильнішою, ніж день [5, 61–62]. Вірогідно, енергію емоції *gory* і його емоційні процеси можуть перебороти лише енергія та процеси темряви чи ночі. Ніч терзав дослідники символів слушно називають часом «пошуків відповідей на духовні питання» [6, 62]. Отже, емоцію *gory* можна охарактеризувати як катарсисний механізм духовного.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Семантика емотивних прикметників дотична до функціонування людського (культурного, соціального, психологічного, раціонального) й об'єктивного світу. У ній відбивається майже весь спектр емоційних явищ епохи класицизму: переживання, стан, реакція, етичне ставлення до пережитого. При цьому чільне місце посідають ознаки та властивості емоції *радості* й емоції *gory*.

Найбільш актуалізований серед емотивних прикметників *froh* уживається на позначення емоційного стану людини (-ей), змісту усного тексту. До найменш актуалізованих належать: *beglückt, lächerlich, überlustig, lustfein, ehrfurchtvoll, seeisch-heiter, freudumgeben, melancholisch, unglücklichselig*. Основні мовні чинники частотності вживання емотивних прикметників простежуються в дериваційних і словотвірних процесах, стилі автора у використанні аналізованої лексики.

Зазначені вище й інші мовні чинники повинні стати предметом спеціального дослідження.

Список використаної літератури

1. Белехова Л. І. Словесний образ в американській поезії: лінгвокогнітивний погляд: монографія / Л. І. Белехова – М.: Звезда, 2004. – 376 с.
2. Изард К. Э. Психология эмоций / К. Э. Изард; пер. с англ. В. Мисник, А. Татлыбаева. – СПб.: Питер, 2008. – 464 с.
3. Кириленко Т. С. Психология: эмоциональная сфера личности: навч. посіб. / Т. С. Кириленко. – К.: Либідь, 2007. – 256 с.
4. Мартина Р. Искусство эмоционального баланса / Рой Мартина; пер. с англ. Г. Воскречан. – СПб.: Будущее Земли, 2004. – 320 с.
5. Таранець В. Г. Походження поняття числа і його мовної реалізації (до витоків індоєвропейської пра-мови): монографія / В. Г. Таранець. – Одеса: АстроПринт, 1999. – 116 с.
6. Шейнина Е. Я. Энциклопедия символов / Е. Я. Шейнина. – Москва: АСТ; Харьков: Торсинг, 2001. – 591 с.
7. Grabert W. von. Geschichte der deutschen Literatur / von W. Grabert, A. Mulet. – München: Bayerischer Schulbuchverl, 1971. – 497, [3] S.
8. Goethe J. W. Faust / J. W. Goethe. – Kehl: SWAN Buch-Vertrieb, 1994. – 407, [7] S.
9. Götz D. Langenscheidt Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache / D. Götz, G. Haensch, H. Wellmann. – Berlin: L., 2008. – 1307, [5] S.
10. Wahrig Wörterbuch der deutschen Sprache / hrsg. u. neu bearb. von Renate Wahrig-Burfeind. – München: [dtv], 2007. – 1152 S.

Статтю подано до редколегії
12.03.2012 р.

УДК 81-139

Ю. О. Савіна – асистент кафедри перекладу
Дніпропетровського національного гірничого університету

Когнітивні механізми та мовні засоби створення комічного: методологія дослідження (на матеріалі творів Джером К. Джерома)

Роботу виконано на кафедрі англійської мови
та літератури КНПУ ім. М. П. Драгоманова

У статті викладено методику аналізу та огляду мовних засобів і когнітивних механізмів, які використовуються в написанні гумористичного твору, і є безпосереднім джерелом створення комізму.

Ключові слова: комізм, мовні засоби, гумористичний твір, метод.